

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: M. Disant (2010) L'autorité de la chose interprétée par le conseil constitutionnel]

Reestman, J.H.

Publication date

2013

Document Version

Final published version

Published in

TvCR: tijdschrift voor constitutioneel recht

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Reestman, J. H. (2013). [Bespreking van: M. Disant (2010) L'autorité de la chose interprétée par le conseil constitutionnel]. *TvCR: tijdschrift voor constitutioneel recht*, 4(2), 177-180.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Mathieu Disant

L'autorité de la chose interprétée par le Conseil constitutionnel

Parijs: LGDJ 2010, 868p., ISBN 978-2275035390

J.H. REESTMAN

De titelpagina van het hier besproken boek, dat Mathieu Disant in 2008 als proefschrift verdedigde, vermeldt dat de auteur er niet alleen de *Prix de thèse du Conseil constitutionnel* voor heeft gekregen, maar ook de *Prix spécial du Sénat* én de *Prix de l'Académie française*. Het moet dus wel een bijzonder boek zijn, en dat is het, maar het is geen eenvoudige kost. Het betreft een zeer hecht doortimmerde studie naar de betekenis van de interpretaties van de *Conseil constitutionnel*, de belangrijkste Franse constitutionele rechter, voor Franse publieke autoriteiten en met name de andere Franse rechters. Het boek is naar goed Frans gebruik opgesplitst in twee delen die tegenovergestelde aspecten van het onderwerp behandelen. In het eerste, normatieve deel, getiteld *La découverte de la chose interprétée par le Conseil constitutionnel*, stelt Disant dat de interpretatieve uitspraken van de constitutionele raad voor de gewone Franse rechters – de civiele, straf- en administratieve rechters – in beginsel juridisch bindend zijn. In het tweede, feitelijke deel, getiteld *La portée de la chose interprétée par le Conseil constitutionnel*, bespreekt Disant de omgang van publieke autoriteiten met die interpretaties.

De gewone Franse rechters volgen veelal de interpretaties van de *Conseil constitutionnel* ook als het gezag van gewijsde zulks niet eist. De vraag is of dat een zaak van hun vrije wil of overtuiging is dan wel daartoe een juridische verplichting bestaat. Dat laatste betoogt Disant. Hij stelt dat de uitspraken van de constitutionele raad in diens hoedanigheid van constitutionele rechter voor de andere rechters *autorité de la chose interprétée* (moeten) hebben, letterlijk 'gezag van hetgeen geïnterpreteerd is'. Dat begrip vindt zijn oorsprong in het Europese Unierecht (p. 10). Toegepast op Frankrijk houdt dat gezag in het bijzonder in dat de gewone Franse rechters in beginsel ook juridisch gebonden zijn aan de grondwets- en wetsinterpretaties van de *Conseil constitutionnel* als voor hen een ander, maar vergelijkbaar besluit (wet, verordening etc.) in het geding is dan hetwelk waarover de *Conseil constitutionnel* zich heeft uitgesproken. Dat

boeken

* dr. J.H. Reestman is universitair hoofddocent constitutioneel recht aan de Universiteit van Amsterdam.

gezag moet orde brengen in een stelsel waarin verschillende soorten rechters bevoegd zijn om de grondwet te interpreteren.

In traditionele, organisch-hiërarchisch geordende rechterlijke stelsels is aan zulk gezag geen behoefte. Ook al bestaat daartoe strikt juridisch genomen geen enkele verplichting, toch zullen lagere rechters in zo'n stelsel de interpretaties van de hoogste rechter in hun hiërarchie gewoonlijk volgen omdat ze weten dat hun uitspraken anders later zullen worden gecasseerd. In Frankrijk is de bevoegdheid om aan de Constitutie te toetsen echter verdeeld over verschillende soorten rechters die formeel niet in een onderlinge rangorde staan: de *Conseil constitutionnel* is exclusief bevoegd de grondwettigheid van wetten in formele zin (en verdragen) te beoordelen, de verschillende categorieën gewone rechters die van lagere besluiten. Bovendien zijn de gewone rechters belast met (toezicht op) de toepassing én de interpretatie van wetten in formele zin, waaronder die wetten die de *Conseil constitutionnel* onder interpretatievoorbehoud (*conformité sous réserve*) heeft goedgekeurd. Zoals men begrijpt, leidt deze rechterlijke constellatie tot allerlei onderling verschillende interpretaties van grondwet en wet. Het geprivilegieerde gezag van de interpretaties van de *Conseil constitutionnel* brengt in deze constellatie rechtseenheid en -zekerheid en bevordert de eenvormige toepassing van het '*principe de constitutionnalité*' – voor zover mogelijk natuurlijk, want de auteur is er zich wel van bewust dat de interpretaties van de constitutionele raad vaak zelf ook interpretatie behoeven.

Dat de interpretaties van de *Conseil constitutionnel* geprivilegieerd gezag hebben, ligt volgens Disant besloten in het Franse bestel. Omdat de raad de bevoegdheid heeft de grondwettigheid van wetten en verdragen te beoordelen, dus de belangrijkste gewone besluiten, moet hij worden beschouwd als de officiële uitlegger, als de geprivilegieerde exegeet van de Constitutie. Die '*nature herméneutique*' van de raad maakt van zijn interpretaties een *echte* rechtsbron en geeft er een '*caractère législatif*' aan; dat de constitutionele raad tot aan 1 maart 2010 (zie infra) uitsluitend preventief en dus in abstracto toetste, maakt ze daar overigens ook bijzonder geschikt voor. Het positiefrechtelijke fundament voor 's raads bevoegdheid 'algemeen verbindende interpretaties' te geven is vinden in een ruime lezing van het (huidige) artikel 62 lid 3 van de Constitutie.¹ Dat artikel is daarmee niet alleen de zetel van het gezag van gewijsde dat aan de uitspraken van de raad toekomt, maar tevens die van het 'gezag van hetgeen geïnterpreteerd' is. Dat laatste gezag is tevens gefundeerd in het (ongeschreven) rechtsbeginsel van de rechtszekerheid.

Anders dan men op grond van het voorgaande zou verwachten, en anders ook dan het gezag van gewijsde, is het 'gezag van hetgeen geïnterpreteerd is' niet absoluut. Het eist geen blinde gehoorzaamheid van de gewone

¹ Les décisions du Conseil constitutionnel ne sont susceptibles d'aucun recours. Elles s'imposent aux pouvoirs publics et à toutes les autorités administratives et juridictionnelles.

rechters, maar heeft slechts een *'caractère directif'*. In die hoedanigheid legt het aan de rechters een dubbele verplichting op: zij moeten op z'n minst met de interpretaties van de *Conseil constitutionnel* rekening houden én zij mogen er niet van afwijken zonder zwaarwegende redenen (p. 369). Anders gezegd, de rechters zijn in beginsel juridisch verplicht om de raad te volgen, maar mogen dat bij wijze van uitzondering nalaten als het voorliggende geval *'en âme et conscience'* zulks vereist. De soepelheid die het 'gezag van hetgeen geïnterpreteerd is' daarmee kent in vergelijking met het gezag van gewijsde, verzoent volgens Disant twee verschillende aan het Franse rechtssysteem inherente eisen: de eis van respect voor de Constitutie zoals deze is geïnterpreteerd door de *Conseil constitutionnel* en de eis van autonomie voor de gewone rechters. De soepelheid wordt bovendien gerechtvaardigd door de bijzondere betekenis die de toepassing van de wet in een concreet geval heeft voor het begrip en de interpretatie van het recht: *'(l)es problèmes de l'application ne sont pas tous absorbés par l'interprétation'* (p. 371).

Omdat de gewone rechters, net als bijvoorbeeld de formele wetgever die daartoe geenszins verplicht is, over het algemeen de interpretaties van de *Conseil constitutionnel* volgen, kent het *'principe juridique de l'autorité de (la) chose interprétée (...) une situation globalement satisfaisante d'effectivité'* (p. 756). Maar dat betekent niet per se dat de gewone rechters zich daartoe *juridisch* gedwongen voelen. Althans het *Cour de cassation* doet dat in zijn hoedanigheid van hoogste strafrechter niet. Dat blijkt uit zijn beroemde uitspraak in de zaak Breisacher in 2001. Terwijl de *Conseil constitutionnel* twee jaar eerder in zijn uitspraak over het Statuut van het Internationaal Strafhof meende dat presidenten van de republiek voor commune delicten tijdens hun ambtsperiode konden worden berecht voor het (inmiddels vervangen) *Haute Cour de justice* als *forum privilegiatum*, stelde het *Cour de cassation* op basis van zijn eigen analyse van de grondwet dat ter zake geen enkele rechter bevoegd was. Ter rechtvaardiging van zijn afwijkende interpretatie stelde het *Cour de Cassation* slechts gebonden te zijn aan interpretaties van de *Conseil constitutionnel* als hetzelfde besluit in het geding is als waarover deze zich heeft uitgesproken (p. 601 e.v.).² En daarvan was in casu geen sprake. Verder blijkt hun onbevoegdheid om de wet in formele zin en de daardoor gedekte lagere besluiten te toetsen aan de Constitutie (*théorie de la loi écran*) voor bijna alle gewone rechters een overkomelijk obstakel voor het volgen van de interpretaties van de raad.

Wat zal het effect zijn op het gezag van de 's *Conseils* interpretaties van de in 2008 in artikel 61-1 van de Constitutie neergelegde 'prejudiciële procedure' die de raad bevoegd maakt om uitgevaardigde formele wetten te toetsen en te vernietigen? Volgens die procedure, die sinds 1 maart 2010 operationeel is en waarvan het functioneren dus buiten het bestek van het

2 Cour de cassation 10 oktober 2001: 'si l'autorité des décisions du Conseil constitutionnel s'attache non seulement au dispositif, mais aussi aux motifs qui en sont le soutien nécessaire, ces décisions ne s'imposent aux pouvoirs publics et aux autorités administratives et juridictionnelles qu'en ce qui concerne le texte soumis à l'examen du Conseil.'

boek valt, kunnen particulieren voor de gewone rechters de grondwettigheid van een formele wet aanvechten als die naar hun mening hun Franse grondrechten schendt. Als de kwestie serieus is en de wet niet eerder door de *Conseil constitutionnel* grondwettig is verklaard, moeten de lagere rechters haar doorgeleiden naar de hoogste rechters in hun hiërarchie, het *Cour de cassation* of de *Conseil d'Etat*; als de kwestie ook in hun ogen aan de genoemde voorwaarden voldoet en bovendien nieuw is, moeten zij haar op hun beurt doorgeleiden naar de *Conseil constitutionnel*, die de wet ongrondwettig kan verklaren. Die procedure maakt, zoals Disant terecht opmerkt, van de gewone rechters eerstelijns beoordelaars van formele wetten en verplicht hen daarbij in ieder geval in zekere zin rekening te houden met de jurisprudentie van de constitutionele raad. En als zij hun nieuwe taak serieus nemen, zouden ze in ieder geval die grondwettigheidsvragen moeten doorverwijzen die gebaseerd zijn op de analoge toepassing van de interpretaties van de *Conseil constitutionnel*. Zo beschouwd zal de nieuwe procedure het geprivilegieerde gezag van 's raads uitspraken alleen maar versterken (p. 285-6; 718). Maar misschien kan men ook het tegendeel beweren en stellen dat de procedure dat gezag juist verzwakt, of althans een ander karakter geeft, omdat de *Conseil constitutionnel* nu zelf kan doen wat de gewone rechters op basis van de 'auto-rité de la chose interprétée' zouden moeten kunnen doen: een uitgevaardigde ongrondwettige wet haar venijn ontnemen? Uw recensent is er nog niet uit.

Kort en helder schrijven is niet de grootste kwaliteit punt van Mathieu Disant. Hij maakt het zijn lezers alleen al door de lengte van zijn betoog – 757 dichtbedrukte pagina's, bibliografie, inhoudsopgave en *index de jurisprudence* niet inbegrepen – niet gemakkelijk. Inhoudelijk wordt de lezer eveneens op de proef gesteld, want het boek bevat een duizelingwekkende hoeveelheid semantische, rechtstheoretische en casuïstische onderscheidingen waarin uw recensent eerlijk gezegd wel eens verdwaalde. Maar het boek bevat ook een razend knap en door zijn subtiliteit zeer verleidelijk betoog. Het geeft daarbij blijk van het enorme denkvermogen van de auteur en diens fabelachtige beheersing van de jurisprudenties van de *Conseil constitutionnel* en van de gewone Franse rechters, en bevat bovendien allerlei uitstapjes naar buitenlandse rechtsstelsels. Kortom, er valt niet alleen veel in te lezen, maar ook veel uit te leren.